

Tricentenarul Dimitrie Cantemir

UN STRĂLUCIT EXPONENT AL CULTURII
NOASTRE MUZICALE

Precedată de aportul unor oameni de cultură români, ca Nicolae Milescu Spătaru sau Petre Cercel, care au afirmat în Europa epocii feudale valori ale literaturii și artei românești, contribuția lui Dimitrie Cantemir pe tărîmul gîndirii istorice, filozofice și literare, al creației și teoriei muzicale și al etnografiei constituie un moment strălucit al istoriei vieții spirituale a poporului nostru. Împlinirea a trei veacuri de la nașterea lui Cantemir este de aceea și pentru cultura muzicală românească un prilej emoționant de evocare a înfăptuirilor muzicianului înzestrat și savantului care și-a înscris numele în cronica atît de bogată a confluențelor cultural-artistice ale orientului cu occidentul, ale artei de milenară tradiție cu muzica nouă a clasicismului european. În opera sa originală și sintetizatoare, în efortul său de invenție și selectare, de innoire și sistematizare a elementelor artei muzicale, în strădania rodnică de a cunoaște și descrie aspecte ale muzicalității poporului român și ale artei sale sincretice în raport cu arta altor neamuri, Cantemir este deopotrivă exponentul unei strălucite culturi eclecticice ca și precursorul, deschizătorul de drumuri noi. Discipol al unor renumiți pedagogi muzicali de la care și-a însușit practica și știința muzicii orientale, Dimitrie Cantemir reprezintă prin celebra sa dexteritate de virtuos al tamburului și neyului harul binefăcător pe plan moral și estetic pe care muzica îl avea în concepția anticilor. „Tamburul — se afirmă în *Revue et Gazette Musicale* de Paris din 28 octombrie 1838 — după părerea celor din Orient, ei l-au primit de la filozoful Platon, care potrivit opiniilor lor, stăpînea perfect arta muzicală și era inventatorul acestui instrument, la care cînta cîteva melodii compuse de el însuși... Acest instrument este destul de plăcut în sine, dar pentru a place el trebuie să fie minuit de o mină meșteră. Prințul Dimitrie Cantemir — conchide revista amintită — faimos prin talentul său pentru muzică, a devenit totodată celebru prin priceperea de a cînta din tambur“. Este important să reținem faptul că faima lui Cantemir ca muzician în lumea artistică atît de pitorească a Constantinopolului din pragul veacurilor XVII — XVIII, nu constituie un fapt izolat în relațiile Țărilor Române cu lumea Orientului. Philippe Mousket și Peire Vidal cîntă în veacul al XVIII-lea figuri și momente din istoria Românilor, iar Geoffroy de Villehardouin, cronicar al Cruciadelor și Mareșal de Romania, semnalează încă de la începutul secolului al XIII-lea prezența muzicii în viața Românilor, mărturii îmbogățite apoi prin aportul lui Froissart, Mihail Ducas și Jean de Vavrin în secolele XIV—XV. În timpul uceniciei artistice și cărturărești a lui Dimitrie Cantemir în fosta capitală a Bizanțului

un anume Miron din Moldova, vestit virtuos al violei d'amour, pusese în umbră pe Isac, favoritul cercurilor muzicale din Constantinopol. Completind documentarea întreprinsă de cercetători de seamă ai drumului străbătut de Cantemir în ce privește inițierea în arta sunetelor, avem astăzi documentat faptul că tinărul moldovean, în calitate sa de prieten al ambasadorului Franței și de colaborator al unor învățați și artiști atașați ambasadei, folosea prilejul de a cunoaște îndeaproape manifestările artei muzicale europene. Aceasta ne-o atestă de pildă A. de la Mottray în ale sale Călătorii din Europa, Asia și Africa, lucrare publicată la Haga în 1724, în care se arată că în palatul Franței, pe care Cantemir îl frecventa, aveau loc spectacole teatrale și muzicale, susținute de artiști veniți din Italia și din Franța. Cunoștințele mijlocite de acest contact vor face posibil raportul pe care autorul Descrierii Moldovei îl va stabili între jocurile populare românești și cele aparținând de pildă francezilor și polonezilor. Cităm din Capitolul al 17-lea al cărții lui Cantemir, Despre năravurile Moldovenilor : „Jocurile sînt la Moldoveni cu totul altfel decît la celelalte neamuri. Ei nu joacă doi sau patru inși laolaltă, ca la franțuji și leși, ci mai mult roată sau într-un șir lung. Altminteri, ei nu joacă prea lesne decît la nunți. Cînd se prind unul pe altul de mină și joacă roata mergînd de la dreapta spre stînga cu aceiași pași potriviți, atunci zic că joacă hora; cînd stau însă într-un șir lung și se țin de mîini așa fel că fruntea și coada șirului rămin slobode și merg împrejur făcînd felurite întorsături, atunci aceasta se numește... dans“. Așa cum afirmă muzicologul Hallil Bedi, în contextul muzicii orientale Cantemir reprezintă o voce pe cit de viabilă pe atît de distinctă, de nuanțată în sensul artei românești de obîrșie populară și moștenitoare a străvechiului melos bizantin; în același timp, conform investigațiilor întreprinse în trecut de etnomuzicologi ca Theodor T. Burada și în timpurile moderne de savanți ca Erich Schenk și George Breazu, și confirmate astăzi în contactele noastre cu muzicologi ca Jacques Chailley, melodii compuse de Cantemir au putut intra în conștiința și sensibilitatea artistică europeană, traversînd opere de Gluck și Mozart, lăsîndu-și în orice caz amprenta grației și farmecului lor specific.

Prezentă în tratate de prestigiu, elaborate începînd cu anul 1751 în Franța, confirmată ca vie în practica muzicală de observatori străini ai vieții artistice românești de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, prețuită de erudiți ca Voltaire, cercetată de orientaliști cu renume ca Guillaume-André Villoteau, sau Antoine Louis Castellan, stimulați în activitatea lor de campania întreprinsă de Napoleon în Egipt, semnalată în enciclopedii și dicționare timpurii și recente, opera muzicală și etnografică înfăptuită de Dimitrie Cantemir, înfruntînd vicisitudinile unor epoci tulburi, luminează astăzi orizontul științei noastre muzicale prin pilda ei înaltă de umanism și patriotism fierbinte, prin valoarea ei spirituală intrinsecă, prin fondul de cunoștințe și de idei proprii pe care ni le transmite.

Dr. VASILE TOMESCU